

УДК 347.95:347.98

М. Б. Майка*адвокат, аспірант кафедри цивільного права та процесу
Львівського національного університету імені Івана Франка*

ОКРЕМІ ПИТАННЯ СУБ'ЄКТНОГО СКЛАДУ ПРАВОВІДНОСИН НА СТАДІЇ ВИКОНАННЯ УХВАЛ СУДУ В ЦИВІЛЬНОМУ ПРОЦЕСІ

Законна сила ухвали суду як правозастосовчого акта, яким здійснюється врегулювання конкретних відносин між окремими суб'єктами поширюється на визначену групу учасників правовідносин.

Правильне визначення суб'єктів правовідносин забезпечує доктринальне тлумачення статусу окремого суб'єкта в конкретних правовідносинах з метою комплексного регламентування прав та обов'язків суб'єктів та запобігання можливим правопорушенням, створює передумови для оптимізації процедури виконання ухвал суду та формування сучасної нормативно-правової бази регулювання зазначених правовідносин.

Аналіз правового статусу суб'єктів виконання рішення суду здійснено Фурсою С.Я., Вербою-Сидор О.В., Щербак С.В., Гавріком Р.О. Предметом теоретичних напрацювань зазначених науковців стали: адміністративно-правове регулювання виконавчого провадження в Україні, організаційно-правові засади діяльності органів Державної виконавчої служби України, законна сила рішення суду у цивільній справі, роль суду у виконавчому провадженні. Разом із проведеними комплексними теоретичними дослідженнями правовідносин на стадії виконання рішення суду у виконавчому провадженні права доктрина містить прогалину щодо визначення суб'єктного складу відносин у процесі виконання ухвали суду в цивільному процесі як особливого виду судового рішення. Правовою характеристикою вимагає проблема поширення законної сили та обов'язковості ухвали суду на осіб, які не є учасниками цивільного процесу під час розгляду конкретної справи, класифікації суб'єктів виконання ухвали, а також необхідним є визначення способів реформування системи виконання судових актів в Україні.

На основі викладеного формуємо завдання дослідження: здійснення юридичної характеристики суб'єктного складу правовідносин на стадії виконання ухвал суду у цивільному процесі, визначення правового статусу суду та інших суб'єктів на стадії виконання ухвали.

Суб'єктний склад правовідносин на стадії виконання ухвали суду зумовлюється колом учасників суспільних відносин, на правовий статус яких поширюється дія законної сили визначеного судового акта.

Дослідження процесуалістів сучасності, спрямовані на тлумачення можливості поширення дії судового акта на суб'єктів правовідносин крізь призму набрання ним законної сили, акцентують увагу на визначенні меж дії рішення суду, опускаючи при цьому специфіку дії ухвали.

Зокрема, можливість поширення законної сили судового акта на осіб, які участі у справі не брали, є предметом дискусії процесуалістів: одні правники вважають, що таке поширення неможливе (Гурвич М.А., Полумордвинов Д.І.), інші допускають поширення законної сили на таких осіб [3] з огляду на їх право оскаржити ухвалені рішення в частині, що стосується їх прав (Масленникова Н.І., Авдюков М.Г.) [6]. Миловидов Н.А. вказував, що якщо суд під час організації процедури зі змагального начала обмежується запропонованим сторонами матеріалом і ухвалює рішення на підставі наведених ними доказів, то необхідно визнати, що рішення набирає законної сили тільки щодо сторін [7]. Малишев К.І. зазначав, що рішення набирає законної сили тільки щодо спірного предмета, що шукається та оспорюється на тій же підставі. Гаврік Р.О., досліджуючи зміст законної сили судових актів, вказував, що правова дія індивідуального правового акта стосується лише учасників правовідносин, правовідношення між ними, вирішене ухваленим рішенням суду [2].

Звертаємо увагу, що поширення режиму законної сили ухвали суду виключно на сторін та третіх осіб, які беруть участь у розгляді цивільної справи, за аналогією до наслідків набрання законної сили рішенням суду як правозастосовчого акта є необґрунтованим з огляду на таке. Ухвалою суду в цивільному процесі в більшості випадків (окрім винесення ухвали про затвердження умов мирової угоди) судом не вирішується спір між сторонами. Крім того, ухвала суду в окремих випадках є підставою для виникнення прав та обов'язків суб'єктів, які не є учасниками цивільного процесу, а тим більше сторонами конкретної цивільної справи. Такими ухвалами є: ухвала про витребування доказів, ухвала про судові доручення, ухвала про залучення перекладача, окрема ухвала суду, ухвала про надання дозволу на примусове проникнення до житла. Наприклад, Ухвалою Голосіївського районного суду м. Києва від 13 березня 2015 року у справі № 752/4009/14-ц тимчасово вилучено в Департаменту земельних ресурсів виконавчого орга-

ну Київської міської ради Київської міської державної адміністрації оригінали земельпорядної документації по земельних ділянках; Окремою Ухвалою Апеляційного суду Одеської області від 9 липня 2014 року у справі № 22-ц/785/5736/14 про встановлені факти порушення норм процесуального права під час розгляду справи суддею Білгород-Дністровського міськрайонного суду Одеської області доведено до відома голови Білгород-Дністровського міськрайонного суду Одеської області для обговорення на нараді суддів та належного реагування. У наведених прикладах ухвали суду, постановлені за правилами цивільного судочинства, несуть вплив на правовий статус суб'єктів, які не були учасниками цивільних справ, під час розгляду яких суд виніс зазначені ухвали. Враховуючи практику правозастосування положень ЦПК України в частині постановлення ухвал, виникає необхідність встановити підстави для визначення ухвалою суду питань, що стосуються прав та обов'язків суб'єктів, які не є учасниками цивільного процесу. На нашу думку, таке право суду реалізовується на підставі ст. 14 ЦПК України, яка визначає засади обов'язковості судових рішень, зокрема, і ухвал суду, та ст. 124 Конституції України, яка встановлює обов'язковість судових рішень на всій території України. Водночас системне тлумачення норм ЦПК України порівняно з юридичною силою ст. 19 Конституції України, яка декларує, що правовий порядок в Україні ґрунтується на засадах, відповідно до яких ніхто не може бути примушений робити те, що не передбачено законодавством, дає підстави стверджувати, що ухвала суду повинна стосуватись здійснення обов'язків суб'єктів правовідносин, які визначені чинною законодавчою базою, тобто суд не має права зобов'язувати вчиняти дії, які виходять за межі правового статусу суб'єкта. Наприклад, суд не має право витребувати докази в суб'єкта правовідносин у випадку, якщо такі докази не перебувають у його володінні. Наприклад, Ухвалою Збаразького районного суду Тернопільської області у справі № 549/1156/15-ц витребувано від комерційного банку інформацію про відповідність умов кредитування вимогам чинного законодавства. Враховуючи, що оцінка відповідності таких умов вимогам законодавства є суб'єктивним судженням, така ухвала не була виконана банківською установою. Інші ж ухвали суду, право суду на винесення яких передбачено положеннями чинного ЦПК України, створюють правові наслідки виключно для суду та осіб, які беруть участь під час розгляду цивільної справи. Для прикладу, ухвала про об'єднання в одне провадження кількох однорідних позовних вимог за позовами одного й того самого позивача до одного й того самого відповідача чи до різних відповідачів або за позовом різних позивачів до одного й

того самого відповідача, ухвала про об'єднання в одне провадження вимог за зустрічним позовом з первісним позовом, ухвала про застосування заходів процесуального примусу та інші ухвали суду? фіксуючи процесуальне рішення суду, стосуються виключного правового статусу учасників розгляду визначеної цивільної справи.

Таким чином, правова дія ухвали суду як виду судових актів, на відміну від рішення суду, в окремих випадках поширюється не тільки на сторони у справі, а й на інші суб'єкти правовідносин, які не є учасниками розгляду конкретної цивільної справи.

Встановлення суб'єктів правовідносин на стадії виконання судових актів положення правової доктрини зводять до визначення та правової характеристики суб'єктів виконавчого провадження, залишаючи поза увагою можливість реалізації судових актів без участі Державної виконавчої служби чи приватних виконавців. Зокрема, Заворотько П.П. та Штефан М.Й. пропонують класифікувати суб'єктів виконання судового рішення на судових виконавців, осіб які беруть участь у виконанні і мають суб'єктивну матеріально-правову заінтересованість у виконанні, осіб, які в силу закону зобов'язані сприяти судовому виконанню, осіб, що утримують майно боржника на законних підставах, осіб, майнові права яких стосуються або порушуються державним виконавцем [4]. Щербак С.В. запропонувала таку класифікацію суб'єктів виконавчого провадження: органи і посадові особи Державної виконавчої служби; учасники виконавчого провадження; особи, які залучаються до проведення виконавчих дій [12]. Морозова І.Б. ділить учасників виконання на дві групи: основні учасники виконання та особи, що сприяють виконанню судових актів та актів інших органів [8]. Водночас наведені підходи до класифікації обмежуються виокремленням суб'єктів, які беруть участь у виконавчому провадженні, в той час, як автором доведено можливість реалізації ухвали (у тому числі примусового виконання) поза межами виконавчого провадження без участі державних чи приватних виконавців.

З огляду на наведене запропоновані способи класифікації учасників процедури виконання судових актів не повною мірою відображають суб'єктний склад правовідносин на стадії виконання ухвали суду в цивільному процесі, хоча зазначені підходи до класифікації стосуються реалізації ухвал, що передбачають стягнення майна чи грошових коштів шляхом відкриття виконавчого провадження.

Водночас сучасні теоретичні підходи до класифікації суб'єктів реалізації судових актів не враховують критерію предмета виконання ухвали – сукупність майнових та особистих немайнових прав учасників правовідносин, на встановлення,

зміну та припинення яких впливає реалізація ухвали суду. Предмет виконання ухвали обумовлює порядок та спосіб її реалізації.

Чинне законодавство та судова практика допускає виконання ухвал суду у цивільному процесі широким колом суб'єктів. Ухвали суду, винесені в межах цивільного процесу, підлягають виконанню органами Державної виконавчої служби України та приватними виконавцями, правоохоронними органами, органами опіки та піклування, експертними установами, органами судової влади, органами нотаріату. Крім того, у низці випадків суд самостійно визначає суб'єкта виконання ухвали та попереджає останнього про відповідальність за невиконання чи неналежне виконання вимог судового акта (ухвала про витребування доказів).

Враховуючи наведене, резюмуємо, що процедура виконання ухвали суду, яка зумовлена специфікою предмета виконання ухвали, передбачає залучення суб'єктів правовідносин, які уповноважені здійснювати безпосереднє виконання ухвали та суб'єктів, що сприяють реалізації ухвал. Водночас практика виконання ухвал вказує на необхідність органічного поєднання прав та обов'язків зазначених категорій суб'єктів. Наприклад, ухвала про розшук боржника підлягає виконанню органами внутрішніх справ (безпосередній виконавець), проте процедура розшуку згідно з Порядком розшуку боржника – фізичної особи, затвердженого наказом МВС України від 27 серпня 2008 року № 408 включає направлення запитів та формування відповідей на них адресно-довідковим бюро, органами реєстрації актів цивільного стану, територіального підрозділу служби громадянства, імміграції та реєстрації, які, в свою чергу, є суб'єктами правовідносин, що сприяють виконанню ухвали.

Теорія цивільного процесу обґрунтовує також можливість виокремлення статусу третіх осіб на стадії виконання судового акта. Але якщо в цивільному процесі до третіх осіб відносять тих, хто має особисту заінтересованість у результатах цивільної справи, то у виконавчому провадженні, зокрема, Ширшиков А.М. до них відносив осіб, які лише оспорюють належність майна, стверджуючи, що описане майно належить їм, а не боржнику. Водночас специфіка предмета виконання ухвал суду в цивільному процесі зумовлює особливий правовий статус третіх осіб у цивільному процесі на стадії виконання ухвали. Зокрема, у випадку якщо особи, які беруть участь у справі і вважають, що подання потрібних доказів є неможливим або у них є складнощі в поданні цих доказів, суд за їх клопотанням може ухвалою про забезпечення доказів витребувати від третіх осіб докази. Наприклад, Ухвалою Збарзького районного суду Тернопільської області у справі

№ 598/1584/15-ц від приватного нотаріуса Збарзького районного нотаріального округу витребувано оригінали справи щодо посвідчення договору іпотеки. Окрім того, треті особи, які заявляють самостійні вимоги до предмета спору, мають право на рівні зі сторонами, на стадії виконання ухвали, якою закінчується судовий розгляд справи (ухвали про затвердження мирової угоди, ухвали про залишення позову без розгляду та розподілом судових витрат) вимагати виконання такої ухвали в частині, що стосується їх прав, обов'язків та інтересів. Отже, на стадії виконання ухвали суду в цивільному процесі треті особи в окремих випадках не тільки заінтересовані в результатах розгляду судової справи, а й беруть участь у її виконанні як самостійні процесуальні суб'єкти.

Таким чином, проведеним дослідженням суб'єктного складу правовідносин на стадії виконання ухвали встановлено категорії суб'єктів виконання ухвали, проаналізовано відмінності правового статусу суб'єктів виконання рішення суду та ухвали як виду судових актів, запропоновано нові критерії для класифікації суб'єктів виконання ухвал, охарактеризовано напрями наступних теоретичних напрацювань у вказаній сфері, зокрема, необхідність доктринальної класифікації суб'єктів правовідносин на стадії виконання ухвали, оскільки сформована теоретична база забезпечить належне функціонування правового механізму реалізації судових актів.

За результатами проведеного дослідження суб'єктного складу правовідносин на стадії виконання ухвали суду в цивільному процесі, формуємо такі висновки:

1. Правова дія ухвали суду як виду судового рішення в окремих випадках поширюється та несе вплив на правовий статус не тільки сторін у справі, а й на інших суб'єктів правовідносин, які не були учасниками цивільних справ, під час розгляду яких суд виніс зазначені ухвали. Вказані правові наслідки стосуються постановлення ухвал суду про забезпечення доказів та окремих ухвал суду, які направляються для виконання до визначених судом органів державної влади, місцевого самоврядування, їх посадових та службових осіб або до підприємств, установ, організацій незалежно від форм власності та підпорядкування.

2. Процедура виконання ухвали суду, яка зумовлена специфікою предмета виконання ухвали, передбачає залучення суб'єктів правовідносин, які уповноважені здійснювати безпосереднє виконання ухвали та суб'єктів, що сприяють реалізації ухвал.

3. Специфіка предмета виконання ухвали суду, на відміну від процедури виконання рішення суду, зумовлює як безпосереднє виконання ухвал суду органами судової влади (ухвали про судові доручення та участь у судовому засіданні в

режимі відеоконференції), так і вжиття судом заходів щодо забезпечення виконання ухвал суду як виду судових актів (приведення до виконання виконанням ухвал, які стосуються стягнення майна та грошових коштів, забезпечення контролю за виконанням ухвал про стягнення, забезпечення доказів, окремих ухвал суду).

Література

1. Верба-Сидор О.Б. Правосуб'єктність суду у виконавчому провадженні : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.03 «Цивільне право та цивільний процес; сімейне право; міжнародне приватне право» / О.Б. Верба-Сидор. – Л., 2012. – 19 с.
2. Гаврік Р.О. Законна сила судових рішень у цивільних справах : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : спец. 12.00.03 «Цивільне право і цивільний процес; сімейне право; міжнародне приватне право» / Роман Олександрович Гаврік. – Х., 2010. – 15 с.
3. Гурвич М.А. Учение об иске (состав, виды) / М.А. Гурвич // Избранные труды. – Краснодар : Народная Кубань, 2012. – С. 265–318.
4. Заворотко П.П. Судове рішення / П.П. Заворотко, М.Й. Штефан. – К. : Вид-во КДУ, 1971. – 188 с.
5. Малюшин К.А. Принципы гражданского исполнительного права: проблемы понятия и системы / Кирилл Алексеевич Малюшин. – М. : Инфотропик Медиа, 2011. – 256 с.
6. Масленникова Н.И. Законная сила судебного решения в советском гражданском процессуальном праве : автореферат дисс. ... канд. юрид. наук : спец. 12.00.03 «Гражданское право и гражданский процесс» / Нэлли Ивановна Масленникова. – Свердловск, 1975. – 18 с.
7. Миловидов Н.А. Законная сила судебных решений по делам гражданским / Н.А. Миловидов. – Ярославль : Типография губернского правления, 1875. – 134 с.
8. Морозова И.Б. Исполнительное производство / И.Б. Морозова, А.М. Треушников. – М. : ОАО «Издательский дом «Городец», 2013. – 528 с.
9. Про виконавче провадження : Закон України від 2 червня 2016 р. № 1404 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon.rada.gov.ua>.
10. Фурса С.Я. Цивільний процес: проблеми і перспективи / С.Я. Фурса, С.В. Щербак, О.І. Євтушенко. – К. : Фурса С.Я.; КНТ, 2011. – 448 с.
11. Цивільний процесуальний кодекс України від 18 березня 2004 р. № 1618-IV // Відомості Верховної Ради. – 2003. – № 40–42. – Ст. 492.
12. Щербак С. Виконавче провадження як одна з правозахисних функцій держави / Світлана Щербак // Право України. – 2011. – № 11. – С. 108–111.
13. Ярков В.В. Гражданский процесс : [учебник] / [В.В. Ярков, Д. Б. Абушенко и др.] ; отв. ред. В.В. Ярков. – 5-е изд., перераб. и доп. – М. : Волтерс Клувер, 2012. – 688 с.

Анотація

Майка М. Б. Окремі питання суб'єктного складу правовідносин на стадії виконання ухвал суду в цивільному процесі. – Стаття.

У роботі висвітлено актуальні питання суб'єктного складу правовідносин на стадії виконання ухвали суду в цивільному процесі, охарактеризовано проблему поширення законної сили та обов'язковості ухвали суду на осіб, які не є учасниками цивільного процесу під час розгляду конкретної справи, визначено критерії класифікації суб'єктів виконання ухвали.

Ключові слова: виконання ухвал суду, цивільний процес, виконуваність судового акта, суб'єкт виконання ухвали, законна сила ухвали.

Аннотация

Майка М. Б. Отдельные вопросы субъектного состава правоотношений на стадии выполнения определения суда в гражданском процессе. – Статья.

В работе освещены актуальные вопросы субъектного состава правоотношений на стадии выполнения решения суда в гражданском процессе, охарактеризована проблема распространения законной силы и обязательности решения суда лиц, не являющихся участниками гражданского процесса при рассмотрении конкретного дела, определены критерии классификации субъектов выполнения решения.

Ключевые слова: выполнение решений суда, гражданский процесс, выполнимость судебного акта, субъект выполнения постановления, законная сила решения.

Summary

Mayka M. B. Some questions of subject composition of legal relations at the stage of execution of court orders in civil process. – Article.

The paper highlights the current issues of subjective relationships at the stage of execution of the court in civil proceedings, described the spread of force and binding court to persons who are not parties to civil proceedings during consideration of the case, the criteria Classification Sub ' performance objects approval.

Key words: execution of court orders civil process, feasibility of a judicial act, subject of the decisions, validity of the decision.